

УДК 371.134:78(07)

Світлана Русавська,
Людмила Козяровська

ПЕРСПЕКТИВИ ЗАСТОСУВАННЯ ОСОБИСТІСНОГО ОРІЄНТОВАНОГО ПІДХОДУ У ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИКИ

У статті порушується проблема застосування особистісно орієнтованого підходу у процесі професійної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва. Автор описує характеристики педагога, які необхідні для успішного застосування означеного процесу. Серед них: стиль спілкування, стиль управління, стиль саморегуляції. Особлива увага звернена на доцільність застосування особистісно орієнтованого підходу саме у музичному навчально-виховному процесі.

Ключові слова: особистісно орієнтований підхід, стиль педагогічної діяльності, музичне виховання.

Сучасний рівень розвитку суспільства, переоцінка всього нашого життя викликали перехід традиційної освіти до особистісно-орієнтованої, мета якої не сформувати, і навіть не виховати, а знайти, підтримати, розвинути людину в людині і закласти в ній механізми самореалізації, саморозвитку, адаптації, саморегуляції, самозахисту, самовиховання та інші, необхідні для становлення самобутнього особистісного образу і діалогічного «безпечної» взаємодії з людьми, природою, культурою, цивілізацією. Ідея полягає в переході від пояснення до розуміння, від монологу до діалогу, від соціального контролю до розвитку, від управління до самоуправління. Основне завдання педагога – спілкування, взаєморозуміння з учнями, їх «визволення» для творчості. Рівень спілкування педагога і учнів відображає соціально-психологічну атмосферу суспільства, стан суспільної моралі.

Час навчання в коледжі – це пора становлення соціальної зрілості студента, формування його світогляду, переконань, ідеалів. Однак, як відзначають фахівці, в цьому віці здатність людини до свідомої регуляції своєї поведінки розвинена не достатньо. Посилюється розшарування суспільства, невпевненість у завтрашньому дні викликає у молодих людей масу психологічних проблем і труднощів. Негаразди часто провокує молодь на агресивну поведінку, або вони стають соціально інфантильними. Гостро постає питання: як же допомогти духовному, особистісному розвитку студентів, як за допомогою особистісно орієнтованого підходу поліпшити ефективність професійної підготовки педагогів-музикантів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з приводу особистісно-

орієнтованого підходу свідчить, що в даному аспекті існує кілька напрямків: розкриття «парадигмальної формули» сучасного гуманістичного підходу (І. Зязюн, С. Подмазін, А. Маслоу та ін.); визначення засобів особистісно-орієнтованого навчання і виховання учнів та студентів (І. Бех, О. Бондаревська, В. Євдокімова та ін.); формування творчої особистості майбутнього вчителя (Д. Богоявленська, Н. Гузій, В. Кан-Калік, Н. Кічук, В. Моляко та ін.).

Не зважаючи на різноманітність поглядів, особистісно-орієнтоване виховання перш за все характеризується зверненням на особистість, її духовний світ. У цьому аспекті важливо звернутися до філософії екзистенціалізму, яка поруч із особистісно-орієнтованим вихованням дає нам можливість розглядати цей процес як такий, що не веде до знеособлення людини, що є дуже актуальним в наш час, де по мірі посилення ролі машин людина сама себе готова розглядати, як функцію машини, а не як особистість, губить свою індивідуальність. Отже, одним із самих складних завдань особистісно-орієнтованого виховання є створення умов для розвитку особистості і творчого проявлення його індивідуальності.

Як відомо, у 70-ті, 90-ті роки питання необхідності особистісного підходу у психології та педагогіці неодноразово порушувались у працях В. Сухомлинського, І. Кона, А. Петровського, І. Беґа, та ін. Під особистісно-орієнтованим підходом розуміється виховання, яке орієнтоване на людину, і шукає шляхи, як найкращим чином задовольнити пізнавальні потреби особистості, вирішити проблеми її розвитку і підтримки. Роль вчителя, і ширше – всієї педагогіки – не формувати особистість, а допомогти їй у процесі формування.

Так, з погляду О. Бондаревської, особистісно-орієнтоване виховання повинно допомогти знайти, підтримати та розвинути людину в людині й закласти в ній механізми самореалізації, саморозвитку, адаптації, саморегуляції, самозахисту, самовиховання, та інші, необхідні для становлення самобутнього особистісного образу та діалогічної взаємодії з людьми, природою, культурою, цивілізацією.

Метою статті є висвітлити питання виховання особистості студента за допомогою особистісно орієнтованого підходу, акцентуючи увагу на таких характеристиках педагога, як стиль спілкування, стиль управління та стиль саморегуляції.

Одна з головних рис особистісно орієнтованого виховання – зміна професійної позиції педагога від контролюючої до супроводжуючої по відношенню до особистості студента. Звідси випливає підвищена увага до стилю професійно-педагогічної діяльності викладача. Під особистісно орієнтованим стилем педагогічної діяльності як правило розуміють стиль діяльності педагога, який базується на особистісно орієнтованій парадигмі освіти. Суть цієї парадигми виражається у п'яти основних положеннях:

Перше положення стосується уявлення про сутність і призначення

освіти. Освіта – це, перш за все, становлення особистості, формування власного образу: неповторної індивідуальності, духовності, творчого начала. Здійснювати освіту людини означає допомогти їй стати суб'єктом культури, навчити життєтворчості.

Друге положення визначає відношення педагога до вихованця і його позицію в освітньому процесі. Мета особистісно орієнтованого виховання не сформувані і навіть на виховати, а знайти, підтримати, розвинути людину в людині і закласти в ній механізми самореалізації, саморозвитку, адаптації, саморегуляції, самовиховання.

Третє положення пов'язане з визначенням людиноутворюючих функцій освіти. Найважливіша з них – гуманітарна, суть якої полягає в збереженні і відтворенні екології людини: її тілесного та духовного здоров'я, сенсу життя, особистісної свободи, моральності.

Четверте положення торкається змісту освіти. Перш за все це направленість на задоволення екзистенційних потреб людини, тобто потреб її буття, особистісного існування: свободи і вільного вибору себе, свого світогляду, дій, вчинків, позиції, самостійності і особистої відповідальності. Щоб знайти себе, індивідууму необхідно вибрати і вибудувати власний світ цінностей, увійти у світ знань, заволодіти творчими способами вирішення наукових і життєвих проблем, відкрити рефлексивний світ власного «я» та навчитися керувати ним.

П'яте положення торкається педагогічних технологій. Ідея полягає в переході від монологу до діалогу, від соціального контролю до розвитку, від управління до самоуправління. Основна задача педагога – спілкування, взаєморозуміння з учнями, їх «звільнення» для творчості [4, с. 23–41].

Мета особистісно орієнтованої освіти – створення умов для навчальної діяльності, яка перетворює вихованця в суб'єкт саморозвитку. Педагог не стільки планує індивідуальну і групову роботу, надаючи студентам нові знання, стільки організує учбову діяльність, в якій студент, спираючись на спільні здобутки, веде самостійний пошук. Центральна фігура – студент, а педагог спеціально створює ситуацію успіху, співпереживає, підбадьорює.

Задля реалізації означеної мети надзвичайно важливе значення має індивідуальний стиль педагогічної діяльності викладача, який відображає специфіку цієї діяльності, містить в собі наступні характеристики її суб'єкта – педагога: стиль спілкування; стиль управління; стиль саморегуляції.

В. Кан-Калік виділяє наступні стилі педагогічного спілкування:

- спілкування на основі високих професійних установок педагога, його ціннісного відношення до педагогічної діяльності в цілому;
- спілкування на основі дружнього розташування. Педагог виконує роль наставника, зацікавленого учасника сумісної навчальної діяльності;
- спілкування-дистанція. Суть цього стилю спілкування полягає у тому, що в системі взаємовідношень педагога та студента в якості обмеження виступає дистанція;

- спілкування-залякування – негативна форма спілкування, антигуманна, яка відображає педагогічну неспроможність викладача;
- спілкування-загравання – характерне для молодих викладачів, які прагнуть до популярності [8, с. 96].

Частіше за все в педагогічній практиці зустрічається поєднання стилів у тій чи іншій пропорції, коли домінує один із них. Стиль спілкування безпосередньо впливає на атмосферу емоційного благополуччя в колективі, яка, у свою чергу, визначає результативність педагогічної діяльності.

Задля забезпечення особистісно орієнтованого виховання надзвичайно важливу роль грає стиль педагогічного управління, чи педагогічного керівництва. У 1938 році німецьким психологом К. Левіном була введена класифікація стилів керівництва, яка використовується і в наш час: авторитарний стиль; демократичний стиль; ліберальний стиль. При цьому, стиль керівництва накладає відбиток на всю систему взаємовідношень студента й педагога.

Якщо стиль керівництва визначає характер та якість взаємовідношень педагога та студента, то стиль саморегуляції визначає сукупність обраних педагогом способів управління самим собою і своєю професійною діяльністю. У наш час виділено три основних стилі саморегуляції:

Автономний. Сильні сторони: висока розвиненість планування, оцінка результатів; слабкі сторони: недостатність процесів моделювання, орієнтації в навчальній ситуації, що компенсується високою якістю планування (навчальні ситуації детально плануються і продумуються).

Оперативний. Сильні сторони: процеси моделювання, програмування, висока ступінь деталізації програм поведінки і навчальних дій, гнучкість їх перебудови. Слабкі сторони: низька усвідомлюваність і стійкість навчальних цілей що компенсується швидким включенням в навчальну ситуацію та легкою орієнтацією в ній.

Стійкий. Сильна сторона: висока розвинутість процесів планування та оцінки результатів. Слабка сторона: моделювання, що компенсується за рахунок постійного контролю і корекції навчальної діяльності [14, с. 126].

Не одному з названих стилів не можна надати найбільшої переваги з погляду формування особистісно орієнтованого стилю професійно-педагогічної діяльності. Найбільш перспективним можна назвати оперативний стиль саморегуляції, оскільки саме він дозволяє адекватно реагувати на швидко змінну ситуацію особистісно орієнтованого спілкування і взаємодію педагога і студента.

Надзвичайно важливо використовувати особистісно орієнтований стиль педагогічної діяльності при роботі з майбутніми вчителями музики. Це зумовлено специфічними особливостями даної дисципліни, необхідності тісного контакту учителя з учнями в процесі освоєння ними основ духовної культури.

На початку 70-х років минулого століття видатний композитор, суспільний діяч і вчений Д. Кабалевський висунув основну мету шкільного

предмету «Музика»: формування музичної культури особистості як невід'ємної складової її загальної духовної культури, визначив принципи музичного виховання і навчання як живого образного мистецтва. Згідно цієї концепції, задача формування музичної культури дитини успішно вирішується там, де активними творцями у світі музики виступають самі учні, а вчитель лише направляє їхню активність. Музична діяльність виступає передумова, процес, форма, підсумок виявлення музичної культури школяра. Не дивлячись на зміни в концепціях освіти, програма «Музика», розроблена Д. Кабалевським, а також основні принципи і методи музично-виховного процесу, запропоновані педагогом, залишаються актуальними і в наш час.

В останні десятиріччя проведені дослідження в області музичної педагогіки, в яких все частіше прослідковується особистісна орієнтація музично-виховного процесу. В. Ражніков [15] формулює основні принципи особистісно орієнтованої музичної освіти:

– точкою відліку в педагогічному процесі є особистість учня, але не музичний твір, не навчальна дисципліна, не власна турбота педагога про свій авторитет чи значення музичної культури [15, с. 36];

– особистість учня розвивається лише педагог, який сам розвивається [15, с. 39];

– змістом освіти в сфері мистецтва є не освоєння інформаційно-знакових сторін творів, а виховання особистісного способу відношення учня як до творів мистецтва, так і до світу, інших людей, самого себе [15, с. 39].

Отже, сучасна музична освіта набуває яскраво виражений особистісно орієнтований характер, тому виявлення та науково-педагогічне обґрунтування сутнісних характеристик та специфічних особливостей особистісно орієнтованого стилю професійної діяльності вчителя музики стає все більш актуальним.

Перспективи подальших досліджень пов'язані з виявленням змісту та методів особистісно орієнтованого навчального процесу в педагогічному коледжі щодо формування професійної компетентності майбутніх учителів музики.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бондаревская Е. В. Личностно ориентированное образование в вопросах и ответах / Е. В. Бондаревская // Современный образовательный процесс: содержание, технологии, организационные формы. – Ростов-на-Дону : ГНМЦ, 1996. – С. 23–41.
2. Кан-Калик В. А. Учителю о педагогическом общении / В. А. Кан-Калик. – М. : Просвещение, 1987. – 190 с.
3. Моросанова В. І. Сильові особливості саморегуляції особистості / В. І. Моросанова // Питання психології. – 1991. – № 1. – С. 121–127.
4. Ражніков В. Г. Три принципи нової педагогіки в музичному навчанні / В. Г. Ражніков // Питання психології. – 1988. – № 1. – С. 33–41.